

ція : дис. ... д-ра юрид. наук / В. В. Дудченко. — О., 2007. — 363 с.

2. Варга Ч. Природа права и правовое мышление // *Российский ежегодник теории права*. — 2008. — № 1. — С. 343–356.

3. Стовба О. Праворозуміння V.S. Правосвідомість: проблеми і перспективи // *Право України*. — 2010. — № 4. — С. 64–69.

4. Оборотов Ю. М. Праворозуміння як аксіологічне начало (постулат права) // *Право України*. — 2010. — № 4. — С. 49–55.

5. Козюбра М. І. Загальнотеоретичне правознавство : стан та перспективи // *Право України*. — 2010. — № 1. — С. 32–43.

6. Дудах Т. І. Правоназви як законотвірний прояв праворозуміння // *Права*

людини: соціально-антропологічний вимір : монографія. — Л. : Світ, 2006. — С. 91–112. — (Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина. Серія I. Дослідження та реферати ; вип. 13).

7. Алаїс С. І. Проблема праворозуміння в основних школах права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / С. І. Алаїс ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. — К., 2003. — 203 с.

8. Ромашкін С. В. Типи правопізнання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / С. В. Ромашкін ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. — О., 2008. — 188 с.

9. Иеринг Р. Борьба за право / Р. Иеринг ; пер. В. И. Лойко — М. : Изд-во Вестника знания (В. В. Битнера), 1912. — 71 с.

УДК 340.134:008

І. Руденко,

аспірантка кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ЗАКОНОТВОРЧОСТІ

Успішна діяльність по створенню нормативно-правових актів, зокрема й законів, залежить, перш за все, від правової культури законодавця, його володіння юридичною наукою і прийомами законодавчої техніки. Правова культура законодавця тисячами ниток пов'язана із загальною культурою. Її могутній добродійний вплив на правову свідомість, мислення, світогляд тих, хто творить закони, на їх правові настанови, безпосередньо визначають характер законодавства, що відповідає історичному та національному духу народу, його сподіванням, потребам і інтересам. Разом з тим правова культура законодавця впливає на загальну культуру, захищає і утворює умови її вільного розвитку шляхом виробки прогресивних законів, встановлення режиму правової стабільності та режиму пра-

вопорядку. Культура законотворчості важлива тим, що у ній концентруються різноманітні знання дійсності, її історії та перспективи розвитку; спеціальні знання про право, закон і законодавчу техніку, вміле їх використання в практичній діяльності по створенню законів і їх реалізації. Оволодіння цими знаннями і їх використання в процесі законотворчості дозволяють створювати технічно досконалі законодавчі акти, що повністю відповідають назрілим і болючим потребам громадянського прогресу. Саме ця обставина забезпечує культурі законотворчості режим актуальної проблеми сьогодення в процесі творення законів.

Дослідженням цієї теми займалися такі вчені, як Ю. М. Занік, С. Сливка, О. В. Шишко та ін., проте на сьогоднішній день вона залишається недостат-

ньо розкритою та підлягає подальшій розробці.

Розкриваючи тему, автор ставить за мету з'ясування ролі правової культури законодавця у законотворчому процесі та висвітлення значущості даної категорії на сучасному етапі вітчизняної законотворчості, осмислення якої, на нашу думку, сприятиме поліпшенню якості майбутніх законів як кінцевого результату законотворчої діяльності.

Усі намагаються звести все під закон і визначити мірою закону. Слова «законно» чи «незаконно» стали способом узгодження чи конфлікту. Але насправді часто виникає відчуття, що щось законне «по совісті» є важче, а можливо, і неможливо погодити, визнати справедливим. Навіть якщо враховані всі обставини і все прийнято у відповідності до правил.

Відчуття переходить у переконання, коли, розглядаючи основу, на якій існує закон, ми знаходимо на місці опори — смислову порожнечу, недосконалість, невизначеність, туманність понять і уявлень. Скажемо прямо: для професіоналів ця невизначеність не здається помітною, бо вони звикли до неї: їх утримує традиція законотворчості. Вони опираються на раніше прийняті зразки законів, в яких та чи інша невизначеність постійно повторюється, стає звичною і якби узаконеною. Але таким чином вони відходять від того, що повинно лежати в основі істинної законотворчості, вони забувають, що закони створюються для людини і суспільства і тим самим формалізують, направляють їх поведінку та вчинки. А тому творець закону повинен чітко і ясно уявляти собі, що таке людина. Без повноцінного пізнання закони можуть стати (і стають на практиці) законами не для людей в суспільстві, а рішення, що приймаються на основі цих законів, будучи нібито законними, нерідко стають просто нелюдськими.

Це пояснюється, по-перше, тим, що «є сфера, яка не піддається праву, куди безсильний проникнути державний закон, де будь-яка законна врівноваженість була би найбільшою несправедливістю».

А. Ф. Коні має на увазі тут «сферу того, що складає розумову і моральну природу людини», її самобутність, традиційну культуру її народу [6, 120]. По-друге, це обумовлено тим, що влада нерідко відстоює рішення, які відповідають не громадській справедливості, а інтересам і вигодам цієї влади; по-третє, тим, що в період державної реформації, який ми пережили, відбувся спад здорової моралі, самого феномена честі-совісті.

Зв'язок права з моральністю пояснюється, на думку Ю. М. Заніка, тим, що право бере свій початок з природи — першооснови життя людського організму. Лише стосунки, засновані на законах природи, виявляють справжній сенс життя людини і дають змогу досягти істини. Право, у свою чергу, за своєю специфікою повинно наближатися до природного і свої інструментарії спрямовувати на глибоку духовність та гуманність [3, 37].

У підсвідомості істинний закон неминуче спирається на внутрішній закон совісті. А останній, у свою чергу, виникає у відповідності з природою людини і традиційними поглядами, які укорінились у підсвідомості народу. Можна сказати, що дуже важливою обставиною при розгляді людини у суспільстві є тільки повнота і об'єктивність уяви про людину і якою може бути основа закону. Вбогий, недосконалий світогляд законотворців обов'язково стане причиною недосконалих, несправедливих законів, які вони створюють. Сказане вище заставляє нас більше придивитись до об'єкта нашої законотворчості і задуматись над основними якостями людини, над якостями, які властиві тільки їй, які означають межу, за якою вони і починаються.

У традиційному понятті термін «культура» — це, по-перше, стійкий стан підсвідомості, внутрішня організація поведінки людини, буття, творчість і результати творчості, які затверджують духовно-людське в людині (і для людини). По-друге, культура володіє ієрархією: в ній існують визначені, притаманні їй, різні рівні оцінки навколишнього і внутрішнього світу людини: святе, добре

(хороше), буденне, незмінне, вульгарне. По-третє, істинній культурі притаманна обов'язкова, органічна якість: вона має плодотворні духовні традиції; їй притаманне бережне, з повагою до них ставлення. Разом з тим будь-яка культура є національною.

Культура незмінно потребує безумовного здійснення названих якостей. Тому і культура законотворчості полягає в тому, щоб будувати закони у відповідності з притаманними об'єкту законів — людині — обов'язковими органічними якостями і добиватися того, щоб дії законів ці органічні якості не принижували, а давали їм можливість природнім шляхом укріплюватись і розвиватись.

Важливий висновок з вищенаведеного в тому, що істинна «законотворчість» — не абстракція, не видумка «демократичних умов», а кінцевий результат правильної оцінки органічних якостей нормальної людини. У цьому плані особлива увага вчених звертається на культуру особистості. Висока культура особистості — одна з найважливіших інтегративних характеристик цивілізованості як цілісного вираження історичного прогресу суспільства. Вона включає як зовнішні, так і внутрішні характеристики особистості, які відображають спосіб, якість та результативність її діяльності у різноманітних сферах життя, в тому числі у сфері творчої реалізації власного життя [4, 121]. Для культури особистості першочергового значення набувають ті соціальні умови, в яких вона знаходиться, внаслідок чого відбувається вибір пріоритетів діяльності.

Можна стверджувати, що правове (юридичне) мислення є опосередкованим та узагальнюючим відображенням правової дійсності та правових явищ, їх осмисленням та інтерпретацією. Як складова правової культури, правове мислення здатне поєднувати у собі раціональну, творчу та інтуїтивно-чуттєву константи людини [3, 84].

Важливим елементом правової культури є законодавство, як результат законотворчої роботи. Закріплюючи в законах правила поведінки і встановлю-

ючи відповідальність за їх порушення, держава використовує законодавство в якості важливого середовища формування особистості. В її правовій культурі прийнято виділяти такі елементи, як знання права, ставлення до права і готовність до правомірної поведінки [6, 120].

До ознак високої законодавчої культури суспільства традиційно відносять:

1) соціальну основу законодавства, що означає відповідність змісту нормативних актів потребам розвитку суспільства, відображення в законах досягнень правової науки, юридичної практики, традицій національного духовного менталітету;

2) техніко-юридичну досконалість законодавства, яка свідчить про відпрацювання юридичних механізмів реалізації законів; чіткість і ясність юридичної мови, однозначність термінів, визначень, понять, які використовуються в нормативних актах;

3) відповідність змісту і букві законів, неможливість їх довільного трактування, відсутність в законодавстві значних прогалин, дублювань, колізій з актами інших рівнів; ефективність законодавства — відповідність його призначення соціальним результатам, що досягаються.

Правокультурний статус законодавства багато в чому визначається його дієвістю. Закони, які не знаходять застосування і підтримки у підсвідомості людей, в їх поведінці, якими би вони «хорошими», «прогресивними» не були, не можуть розглядатися як соціальна цінність.

Не можливо не погодитися з тими вченими, які ототожнюють «винайдення» закону з появою, наприклад, колеса. Закон як інструмент організації суспільних відносин є неперевершеним і всеохоплюючим серед засобів соціального регулювання та контролю. Конструювання законів — важливе завдання цивілізації. Рано чи пізно, але в ідеалі зріла культура неминує породжує досконале законодавство. Воно, в свою чергу, як дитя культури, в ідеалі виявляє турботу про свою матір, ста-

білізуючи і примножуючи культурні завоювання. І тут належить особливо підкреслити: закони можуть, якщо вони є досконалыми, формувати в тому числі і право, як одне з проявів культури. Одночасно і стабілізуються інші, обумовлені правом, юридичні цінності. Як приклад ціннісних завоювань культури в засобах (способах) і формах правової діяльності можна вказати на законність і правосуддя. Без них важко було би очікувати належного правопорядку. Законом створюються кінцеві цінності процедурно-процесуального порядку. Про рівень культури наглядно свідчать такі, наприклад, процеси, як парламентські процедури по прийняттю законів, порядок вирішення спорів між владами, правосуддям тощо.

Законотворчість є основою для побудови «здорового» правового суспільства. Відповідно до теорії систем: сім параметрів — цілісність, розвиток, традиційність, самоорганізація, гомеостаз та збуреність є достатніми, щоб система суспільства стала самодостатньою та стабільною. Перенесення цих семи параметрів у законотворчість та життя реанімує та одухотворить державу. Ці принципи забезпечать виживання держави за екстремальних умов і стануть джерелом внутрішньої сили в еволюційних перетвореннях людини. А держава стане одухотвореною, і її духом стане культура [2, 8].

Сьогодні демократичне правління має успіх у тих країнах, де закони держави відповідають етичним принципам і написані не для сьогоденної вигоди, не для досягнення особистого зиску можновладців і навіть не для сьогоднішніх вимог народу, а тільки і тоді, коли закони відповідають інтересам майбутнього суспільства держави та вимогам соціальної еволюції. У той же час в етичній державі працюють не так закони, як принципи моралі, які збігаються із суспільною мораллю і підтримуються суспільною думкою. На протигагу римському праву древнє руське суспільство базувалося не на забороняючих законах, а на сумлінні громадян. Згадаймо, як писав візантійський історик Прокопій

Кесарійський про слов'ян: «У слов'ян не було держави, всі закони у них були в голові». Адже візантійці, базуючи свої державницькі принципи на юдейській Торі з її написаними для юдеїв 613 законами, вважали, що без закону не існує і держави.

Коли закони держави опираються на мораль, на етику і культуру законотворців, суспільство процвітає, а народ благоденствує. Створюючи ж закони, які не можуть прижитися у суспільстві, які суперечать один одному і громадській системі взагалі, законодавці послаблюють свій авторитет, знижують рівень суспільної довіри. І, як наслідок, — озлобленість і відчуження народу, міжнаціональні конфлікти, зростання злочинності, розірвання господарських зв'язків [1, 11].

Дійсно, у законотворчому процесі дуже важливим є дотримання принципу моралі, оскільки якщо той чи інший закон не враховує морального фактора, він не може відповідати визначенню закону саме як правового. Отже для створення правових законів необхідно належним чином враховувати в них моральні норми. Розробка і дія саме правових законів відповідатиме забезпеченню в державі дії принципу верховенства права.

На сьогоднішній день аналізуючи рівень законотворчості в Україні в контексті обґрунтованості тих чи інших законів на фоні дійсних правових реалій та соціальних потреб населення можливо констатувати, що для національного законодавця поки що характерний низький рівень правової та законодавчої культури. Для виправлення цієї ситуації важливе значення має орієнтування юридичних вузів на вдосконалення системи правової освіти, яка «потребує, більш чіткої орієнтації на природне право, певний симбіоз із усталеними природними категоріями. Оскільки людина духовно розвинена, яка може через природне право усвідомити об'єктивність існування законів природи і, як наслідок, свою вагому роль у процесах світобудови та оптимального розвитку, є головним пріоритетом якісного форму-

вання української нації. Це забезпечуватиме правильність прийняття майбутнім правником професійних рішень, що в цілому підніматиме рівень права на вищій щабель і забезпечуватиме верховенство закону в Україні» [5, 229].

Підсумовуючи все вищевикладене можна дійти висновку, що неодмінною умовою для формування правової держави, її громадянського суспільства, здійснення суспільно-правової реформи, утвердження верховенства права є постійна скоординована діяльність щодо підвищення рівня правової культури законодавця, врахування ним у процесі створення законів морального фактора. Закріплюючи в законах правила поведінки і встановлюючи відповідальність за їх порушення, держава використовує законодавство в якості важливого середовища формування не тільки особистості, а й впливає на правову культуру суспільства взагалі.

Ключові слова: законотворчість, правова культура, культура законотворчості, культура, мораль.

Статтю присвячено з'ясуванню ролі правової культури законодавця у законотворчому процесі з метою висвітлення значущості даної категорії на сучасному етапі вітчизняної законотворчості.

Стаття посвячена в'ясненню ролі правової культури законода-

теля в законотворческом процессе с целью освящения важности данной категории на современном этапе отечественного законотворчества.

The article is devoted to clarification of a role of legal culture of the legislator in legislative process for the purpose of illumination of importance of this category at the present stage of domestic lawmaking.

Література

1. Законотворчість. — К., 2005.
2. Законотворчість: основні аспекти законодавчого процесу. — К.: Заповіт, 2006. — 81 с.
3. Занік Ю. М. Інтелектуальна культура юриста: філософсько-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Ю. М. Занік. — К., 2006. — 178 с.
4. Лозовой В. А. Культура життєтворчості та самовоспитання / В. А. Лозовой, А. В. Буряк, Н. И. Соболева // Дух і Космос: наука і культура на шляху до нетрадиційного світосприйняття / Я. М. Білик (уклад. і ред.). — Х.: Харк. наук.-освіт. асоц. «Цілісність», Харк. держ. ун-т, 1995. — С. 120–124.
5. Шишко В. О. Правотворчість: культурологічно-духовний аспект // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ при НАВС України. — 2002. — № 3. — С. 225–234.
6. Сливка С. Юридична деонтологія: підручник / С. Сливка. — Вид. 2-ге, переробл. і допов. — К.: Атіка, 2003. — 320 с.